

DUNYO MAMLAKATLARIDA AUTIZMNING TARQALISH DARAJASI

Tilakova Zaynura Alijonovna

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada autizm sindromining dunyo mamlakatlari bo'yicha tarqalish ko'rsatkichlari, mamlakatlar bo'yicha eng yuqori va eng past autizm ko'rsatkichlari va O'zbekistongadi holat haqida ma'lumotlar berilgan.

Autizm butun dunyo bo'ylab 168 millionga yaqin odamga ta'sir qiladigan neyro-rivojlanish holati hisoblanadi. U muloqotdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy ko'nikmalarning buzilishi, cheklangan va takrorlanadigan xatti-harakatlar bilan tavsiflanadi. Autizmli odamlar boshqalarning nuqtai nazarini tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishadi va ko'pincha odamlar bilan hissiy darajada bog'lanish uchun kurashadilar. Ular shovqin yoki yorug'lik kabi hissiy ma'lumotlarga o'ta sezgir bo'lishi mumkin va og'zaki muloqotning etishmasligi yoki og'zaki bo'lmagan tilning kamayishi tufayli o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Autizm bilan og'rigan odamlarning umumiy xususiyatlariga ma'lum bir mavzu yoki faoliyatga kuchli qiziqish, yangi ma'lumotlarni umumlashtirishda qiyinchiliklar, ma'lum ob'ektlar va tafsilotlarga diqqatni jamlash kiradi. Autizmli odamlar ko'pincha mustaqil bo'lishga yordam berish uchun butun hayoti davomida qo'shimcha yordamga muhtoj. Ushbu yordamlar: nutq terapiyasi, kasbiy terapiya, psixologik maslahat, ta'lim bo'yicha murabbiylik va ixtisoslashtirilgan xatti-harakatlarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olishi mumkin.

Autizm ko'rsatkichlari

Autizmning tarqalishi turli mamlakatlarda sezilarli darajada farq qiladi, ammo rivojlangan mamlakatlarda odatda yuqoriroq deb qabul qilinadi. Dunyo

miqyosida autizm taxminan 168 million bola va kattalarga ta'sir qiladi deb ishoniladi, ammo bu raqam ancha yuqori, chunki mavjud resurslar va xabardorlikning etishmasligi tufayli ko'plab holatlar aniqlanmagan. Bundan tashqari, barcha autizimli odamlarning uchdan bir qismi diagnostika va davolanish imkoniyati cheklangan yoki umuman mavjud bo'lmagan past va o'rta daromadli mamlakatlarda yashaydi. Shu sababli, global tarqalishning haqiqiy darajasi deyarli noma'lum bo'lib qolmoqda, ammo shuni tan olish mumkinki, bu ko'rsatkichlar butun dunyo bo'ylab tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda va ASD bilan og'riqanlarning barchasi geografik joylashuvi yoki ijtimoiy-iqtisodiy holatidan qat'i nazar, to'g'ri parvarish qilinishini ta'minlash uchun ko'proq ish qilish kerak. Autizmning tarqalishi ham vaqt o'tishi bilan o'zgarib, butun dunyo bo'ylab so'nggi bir necha o'n yilliklarda sezilarli darajada oshdi. Misol uchun, Qo'shma Shtatlarda ASD tarqalishi 2000 yilda 150 boladan 1 tadan 2018 yilda 44 boladan 1 tagacha oshdi. Autizm darajasining bunday o'sishining sabablari to'liq aniq emas, ammo tashxisning yaxshilanishi, xabardorlikni oshirish va diagnostika mezonlarining o'zgarishi yordam beruvchi omillar deb hisoblanadi. Autizm darajasining oshishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan genetik, ekologik va boshqa omillarning mumkin bo'lgan roli bo'yicha tadqiqotlar davom etmoqda.

Mamlakatlar bo'yicha eng yuqori autism ko'rsatkichlari

Dunyoda autizm darajasi eng yuqori bo'lgan o'nta mamlakat Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Yaponiya, AQSh, Niderlandiya, Irlandiya, Bruney, Kanada, Singapur va Andorradir. Ro'yxatning boshida Buyuk Britaniya joylashgan bo'lib, uning 100 ming kishiga 700,07 ko'rsatkichi har qanday mamlakatda qayd etilgan eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir. 100 ming kishiga 661,85 ko'rsatkich bilan Shvetsiya, ikkinchi o'rinda esa Yaponiya 604,72 ga teng. Amerika Qo'shma Shtatlari, shuningdek, autizm darajasi 100 ming kishiga 603,38, Niderlandiya esa 100 ming kishiga 591,54 ni tashkil qiladi. Ushbu guruhning orqasida Irlandiya va Bruney joylashgan bo'lib, ikkalasi ham 100 ming kishiga mos ravishda 583,69 va

572,01 to'g'ri keladi. Ulardan keyin Kanada 100 ming kishiga 565,85 autizm darajasi bilan keyingi o'rinda turadi, Singapur va Andorra esa 100 ming kishiga 547,02 autizm darajasi bilan o'ninchi o'rinni egallab turibdi. Buyuk Britaniya dunyodagi eng yuqori autizm darajasiga ega bo'lgan mamlakat bo'lib, uning tarqalishi 100 ming kishiga 700,07 ni tashkil qiladi. Buyuk Britaniya autizm bilan yashovchi odamlarni tushunish va ularga g'amxo'rlik qilishda ajoyib yutuqlarga erishdi, ammo hali ko'p ish qilish kerak. Masalan, Buyuk Britaniyadagi Autizm Alyansining so'nggi hisobotida autizimli kattalarning faqat uchdan bir qismi mahalliy hokimiyat tomonidan biron bir mazmunli yordam yoki xizmatlar olishini taklif qildi. Bundan tashqari, erta aralashuv va spektrdagi bolalar uchun maxsus xizmatlardan foydalanish imkoniyati yo'q. Ta'limni ta'minlash nuqtai nazaridan, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizimli bolalarning yarmidan ko'pi beshta yaxshi GCSEga erishmasdan maktabni tark etadi. Bu raqamlar autizm haqida tushunchaga qo'shimcha sarmoya kiritish va sinf ichida va tashqarisida qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatadi.

Mamlakatlar bo'yicha eng past autizm ko'rsatkichlari

Dunyoda autizm darajasi eng past bo'lgan o'nta davlat: Tayvan, Shimoliy Koreya, Tunis, Liviya, Suriya, Turkiya, Marokash, Shimoliy Mariana orollari, Hindiston va Tailand. Ushbu mamlakatlarning har birida autizmning global tarqalish darajasi 100 ming kishiga 300 yoki undan kam. Tayvan dunyodagi eng past autizm darajasiga ega - har 100 ming kishiga 199. Shimoliy Koreya 100 ming kishiga 251,67 autizm darajasi bilan yaqindan orqada. Tunis uchinchi o'rinda, autizm darajasi biroz yuqoriroq, har 100 ming kishiga 284,45. Liviya, Suriya, Turkiya, Marokash, Shimoliy Mariana orollari, Hindiston va Tailandda autizm darajasi har 100 ming kishiga 285,55 yoki undan yuqori. Tayvan autizmning kam tarqalishi bo'yicha dunyoda etakchi hisoblanadi, chunki u dunyodagi eng past ko'rsatkichga ega - har 100 mingga 199. Tayvan darajasi va boshqalar o'rtasidagi keskin farqni mamlakatning autizm spektrining buzilishi (ASD) bo'lgan shaxslarni erta aniqlash,

tashxis qo'yish va aralashuvga bo'lgan qat'iy sodiqligi bilan bog'lash mumkin. 2015 yilda barcha maktabgacha yoshdagi bolalar uchun muntazam rivojlanish skrininglarini talab qiladigan qonunchilik joriy etilganidan beri Tayvan autizmning tarqalish ko'rsatkichlarining sezilarli darajada kamayganini ko'rdi. Ushbu tashabbus, boshqa dalillarga asoslangan aralashuvlar qatorida, Tayvanga ASD bilan yashovchi odamlar va ularning oilalari uchun hayot sifati eng yuqori bo'lgan mamlakatlardan biriga aylanish yo'lini ochishga yordam berdi. Bu yo'nalishda O'zbekistoda autism sindromi har 100 ming boladan 384 tasida uchraydi. O'zbekiston dunyo mamlakatlari ichida 78 pog'onada qayd etilgan. Respublika bolalar ijtimoiy moslashuv markazi hozirgi kunda autist bolalarga bepul xizmat ko'rsatayotgan asosiy davlat muassasasi hisoblanadi. 2004 yilda Vazirlar Mahkamasining qarori bilan tashkil qilingan bu markazda surunkali kasalliklar, nogironlik, psixofiziologik rivojlanishning buzilishi mavjud bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatiladi. Uning qamrovi juda keng bo'lib, autism uning bir tarmog'i, xolos. U yerda massaj, basseyn, davolovchi gimnastika mashg'ulotlari, logoped, psixolog, defektolog yordami yo'lga qo'yilgan. Davolanuvchilar umumiy tibbiy ko'rikdan ham o'tishlari mumkin.

Adabiyotlar

1. Расстройства аутистического спектра. Елена Григоренко
Лаборатория междисциплинарных исследований развития человека
Санкт-Петербургского государственного университета. Москва, 2018
2. Autism in History: The Case of Hugh Blair of Borgue. Rab Houston, Uta Frith. 2000
3. autismcanada-org.
4. <https://wisevoter.com/>
5. V. Hamdamova. (2022). THE ROLE OF HISTORICAL INFORMATION IN TEACHING TECHNOLOGY LESSONS. *Open Access Repository*, 9(11), 228–231. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/9H2DG>